

De verscheidenheid van vermogens van Nederlandse huishoudens: update

Huishoudens met een eigen woning hebben hogere netto vermogens dan huurders, zelfs bij vergelijkbare inkomens en leeftijden. De balansen van huishoudens met een eigen woning zijn uiteraard langer.

Zelfstandigen hebben meestal wat meer vermogen dan werknemers. Dit terwijl werknemers meestal verplicht pensioen opbouwen en zelfstandigen niet.

Voor veel huishoudens is het financieel vermogen een klein deel van het totale vermogen.

Dit is een update van een eerdere notitie uit 2018. We hebben nu betere pensioendata van alle huishoudens, meer data over schulden van huishoudens en meer actuele data. De belangrijkste conclusies blijven ongewijzigd.

CPB Achtergronddocument

Rob Luginbuhl, Bert Smid

Mei 2021

Samenvatting

Dit achtergronddocument is een update van de publicatie 'De verscheidenheid van vermogens van huishoudens' uit 2018. In dit achtergronddocument hebben we betere pensioendata kunnen gebruiken, gebaseerd op een integrale waarneming over alle huishoudens. Bovendien hebben we nu betere data over schulden van huishoudens en meer actuele data. Tot slot is de definitie van een zelfstandige wat strenger gekozen; een zelfstandige is als de belangrijkste inkomensbron van het huishouden inkomen uit eigen onderneming betreft. De belangrijkste conclusies van de eerdere notitie zijn onveranderd.

Vooraf ouderen, huishoudens met eigen woning, en huishoudens met hogere inkomens hebben meer vermogen. Huurders en jongeren hebben meestal minder. Huishoudens met een eigen woning hebben ook vaak een hoge hypotheek, en daarmee een relatief hoge schuld. Dit laatste geldt vooral voor jongeren. Ouderen hebben vaker hun hypotheek (deels) afgelost.

Verder zien we dat huishoudens met een eigen woning vaak lange balansen hebben. Ze hebben een hypotheekschuld en hun vermogen zit voornamelijk vast in de vorm van pensioenaanspraken of in de waarde van hun eigen huis.

Liquide buffers, ofwel financieel vermogen (spaardeposito's, aandelen en obligaties) maken meestal slechts in beperkte mate deel uit van vermogen van huishoudens. Flexibele vormen van vermogen kunnen worden ingezet om schokken, zoals het verliezen van een baan, op te vangen en consumptie enigszins op peil te houden. Vooral huishoudens met hoge inkomens en een eigen woning beschikken over significant financieel vermogen.

Huishoudens met een eigen woning hebben hogere netto vermogens dan huurders, zelfs bij vergelijkbare inkomens en leeftijden. De balansen van huishoudens met een eigen woning zijn uiteraard langer; ze hebben een eigen woning en vaak een hypotheek. Op hogere leeftijden is de hypotheek (deels) afgelost en/of de eigen woning in waarde gestegen.

Door huishoudens uit te splitsen in zelfstandigen en werknemers zien we dat zelfstandigen meestal wat meer vermogen hebben dan werknemers. Dit terwijl werknemers meestal verplicht pensioen opbouwen en zelfstandigen niet. Dit is in lijn met conclusies uit een eerdere studie (CPB, 2018).

1 Inleiding

De vermogensongelijkheid van Nederlandse huishoudens is groter dan de inkomensongelijkheid. In 2017 rapporteert het CBS een Gini-coëfficiënt voor de vermogensverdeling van huishoudens van 0,79, terwijl zij op basis van huishoudinkomen een waarde van 0,29 vinden. Er zijn zorgen over de Nederlandse vermogensopbouw (Parlevliet en Kooiman, 2015; CPB, 2016; Studiegroep duurzame groei, 2016). De opbouw van zowel vermogens als schulden wordt gestimuleerd door de verplichte pensioenopbouw voor veel werknemers en de aftrekbaarheid van de hypotheekrente op de eigen woning.

Bij veel Nederlandse huishoudens bestaat het grootste deel van het vermogen uit de eigen woning en het pensioen. Pensioenvermogen is niet beschikbaar om de gevolgen van economische tegenvallers, zoals het verlies van een baan, te beperken. Met het vermogen in een eigen woning is de situatie nauwelijks beter: een huis verkopen is niet makkelijk en kost tijd. Ook is het in slechte economische tijden meestal moeilijker om een huis te verkopen om bijvoorbeeld kleiner te gaan wonen, of te huren en zo het verlies van een baan op te kunnen vangen.

Een grote groep huishoudens heeft weinig financieel vermogen (liquide buffers). Dit geldt niet alleen voor huishoudens met lage inkomens en vermogens. Mogelijk is er voor huishoudens met hoge inkomens, veel overwaarde in de eigen woning en hoge pensioenvermogens, weinig behoefte om nog extra vermogen in de vorm van financieel vermogen op te bouwen. Dit is zorgelijk, omdat er aanwijzingen zijn dat er op macroniveau een samenhang is tussen het gebrek aan liquide middelen en volatiliteit van consumptie (Lukkezen en Elbourne, 2015).

Dit achtergronddocument brengt de huidige situatie van de vermogens en schulden van Nederlandse huishoudens in kaart. We relateren de vermogensopbouw aan leeftijd, inkomensniveau, woonsituatie en werksituatie. De levensloop is een belangrijke factor achter de vermogensopbouw, daarom relateren we de balansen aan leeftijd. Ook het inkomensniveau en het verloop ervan over de levensloop blijkt belangrijk voor de vermogensopbouw, zie ook (CPB, 2020). Het onderscheid naar woonsituatie maken we omdat beleid voor de vermogensvorming aangrijpt op de eigen woning (hypotheekrenteaftrek, fiscale behandeling netto vermogen in de eigen woning). Tot slot maken we een onderscheid naar werksituatie, omdat het merendeel van de werknemers verplicht pensioen opbouwt, in tegenstelling tot zelfstandigen.

Dit onderzoek is een update van een eerdere CPB-publicatie, 'De verscheidenheid van vermogens van huishoudens' (CPB, 2018). Deze update maakt gebruik van onlangs gepubliceerde CBS-microdata, die verbeterd is ten opzichte van de data in de eerdere CPB-publicatie uit 2018. Dit geldt vooral voor de pensioendata. De data uit eerdere jaren bevatte deels geïmputeerde pensioenaanspraken. Het CBS stelt data voor 2016 samen via een integrale waarneming van pensioenaanspraken.

De uitkomsten van deze studie bevestigen de bevindingen uit de eerdere CPB-publicatie. Hier volgen de hoofdconclusies:

- Huishoudens met een eigen woning hebben hogere netto vermogens dan huurders, zelfs bij vergelijkbare inkomens en leeftijden.
- Op hogere leeftijden hebben huishoudens gemiddeld meer vermogen. Dat is logisch; jongere huishoudens hebben vaak weinig vermogen of zelfs schulden.
- Zelfstandigen lijken meer vermogen op te bouwen dan werknemers. Dit ondanks het feit dat zelfstandigen geen verplichte pensioenopbouw hebben, maar het merendeel van de werknemers wel.

- Voor veel huishoudens zijn de pensioenvermogens en netto vermogen in de eigen woning duidelijk groter dan de vrij besteedbare financiële vermogens.
- Een grote groep huishoudens heeft weinig financieel vermogen (liquide buffers). Dit geldt niet alleen voor huishoudens met lage inkomens en vermogens, maar ook voor een deel van de huishoudens met hoge inkomens.

Bij de hogere vermogensopbouw van zelfstandigen zijn een paar kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste zijn zelfstandigen minder verzekerd voor werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid (Berkhout en Euwals, 2016). Een deel van het opgebouwde vermogen kan dus nodig blijken te zijn om onverwachte gebeurtenissen op te vangen. Ten tweede vergelijken we groepen met hetzelfde bruto inkomen, maar het netto inkomen van zelfstandigen zal hoger zijn vanwege de zelfstandigenaftrek en de mkb-winstvrijstelling. Ten derde bevatten pensioenvermogens een ‘verzekering tegen lang leven’, dit element komt dus minder terug in de vermogens van zelfstandigen. Tot slot kunnen de hogere huizenvermogens van zelfstandigen onvoldoende blijken om na pensionering het inkomen op peil te houden, zie Been et al. (2017). Bovendien is vermogen in de eigen woning minder eenvoudig liquide te maken.

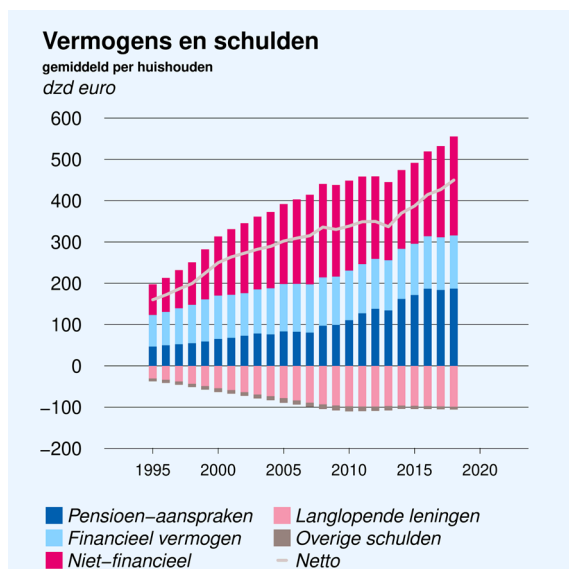
Het vervolg van dit achtergronddocument is als volgt ingedeeld. In paragraaf 2 beschrijven we de macro-economische situatie van huishoudelijke vermogen en de vermogensopbouw van alle Nederlandse huishoudens. Het vermogen wordt uitgesplitst naar leeftijd in paragraaf 3 en inkomensniveau in paragraaf 3, en naar woonsituatie in paragraaf 4. Paragraaf 5 vergelijkt de vermogens van zelfstandigen en werknemers.

2 Balansen van Nederlandse huishoudens

Sinds 1995 zijn de vermogens en schulden van Nederlandse huishoudens toegenomen. Figuur 2.1 laat de gemiddelde vermogens en schulden per huishouden zien (CBS, 2019a). Het niet-financiële vermogen, voornamelijk woningen, piekt eerst in 2008, maar valt dan terug tijdens de Grote Recessie en de eurocrisis. De gemiddelde hypotheekschuld (het grootste deel van langlopende leningen) stijgt ook tot de Grote Recessie, maar na 2009 blijft het ongeveer constant. De pensioenaanspraken stijgen gestaag over de hele periode.

In 2018 bedraagt het gemiddelde netto vermogen 450 duizend euro per huishouden. Dit vermogen bestaat uit financieel vermogen (129 duizend), de pensioenaanspraken (187 duizend) en het niet-financiële vermogen (240 duizend). Hier tegenover staat een gemiddelde schuld van 106 duizend euro. Deze gemiddelde schuld (vooral bestaande uit hypotheekleningen) is in verhouding tot de vermogens hoog in internationaal perspectief (CPB, 2018).

Figuur 2.1 Gemiddelde balans van Nederlandse huishoudens (nominaal), 1995-2018

Het vermogen is ongelijk verdeeld over huishoudens. Veel huishoudens hebben aanzienlijk minder vermogen dan het netto gemiddelde van 450 duizend euro. Het is daarom nuttig om de heterogeniteit van de vermogens en schulden in kaart te brengen.¹

In figuur 2.2 laten we de verdeling van de belangrijkste onderdelen van het netto vermogen zien voor 2016. We zien dat meer dan 20% van huishoudens minder dan 50 duizend euro netto vermogen hebben, en meer dan 5% van de huishoudens hebben netto schulden. De figuur laat ook zien dat meer dan 20% van huishoudens meer dan 500 duizend euro bezitten.

Verder zien we dat voor 66% van de huishoudens de waarde van de woning minus de hypotheek, ofwel hun netto huizenvermogen, onder de 50 duizend euro ligt. Onder deze groep huishoudens vallen de 43% van alle huishoudens die huurders zijn, 10% huiseigenaren met een klein positief netto huizenvermogen, en de overige 13% staan onder water met hun hypotheek eind 2016. De omvang van deze laatste groep huishoudens met negatieve netto huisvermogen wordt kleiner: in 2014 stond dit percentage nog rond de 20% (CPB, 2018).²

In het geval van het pensioenvermogen zien we dat 36% van huishoudens minder dan 50 duizend euro heeft, terwijl dit een belangrijk deel van het vermogen voor veel huishoudens is. 10% van de huishoudens heeft meer dan 500 duizend euro aan pensioenvermogen.

¹ In april 2021 heeft CBS een nieuwe revisie gepubliceerd van hun vermogensdata voor Nederlandse huishoudens. Dit was nadat deze studie al afgerond was. Volgens de CBS is het vermogen van huishoudens met 9% naar boven bijgesteld in 2019. Dit is voor een groot deel toe te schrijven aan de verbeterde meting van het aanmerkelijk belang. Minder dan 6% van huishoudens hadden een aanmerkelijk belang in 2019. Het is aannemelijk dat deze veranderingen vooral het beeld van de rijkste huishoudens beïnvloedt. Bij de herziening is ook de waarneming van de schulden verder verbeterd.

De herziening van de statistiek leidt tot een hogere vermogensongelijkheid dan op basis van de oude reeks.

² In 2017 staat 14% van de eigenwoningbezitters onder water (Ministerie van Financiën, 2017, gebaseerd op data van De Nederlandsche Bank).

De gebruikte data

Onze dataset bestaat uit 40 procent van Nederlandse huishoudens die in 2016 bestonden. Dit zijn ongeveer 2,57 miljoen huishoudens. We beschikken over vermogensdata op huishoudenniveau van 1 januari 2017. Voor pensioenaanspraken en huishoudelijke inkomen gebruiken we data gemeten op 31 december 2016. Zie bijlage A voor meer informatie over de gebruikte dataset.

De integrale waarneming van vermogens van alle Nederlandse huishoudens is een belangrijke databron voor economisch onderzoek. Op dit moment kent de dataset nog enkele beperkingen. Bijvoorbeeld de opgebouwde vermogens in de kapitaalverzekering eigen woning ('spaarhypotheek') ontbreken, ook zijn er vermogens die buiten het zicht van de belastingdienst en daarmee het CBS blijven (Coenen, 2015).

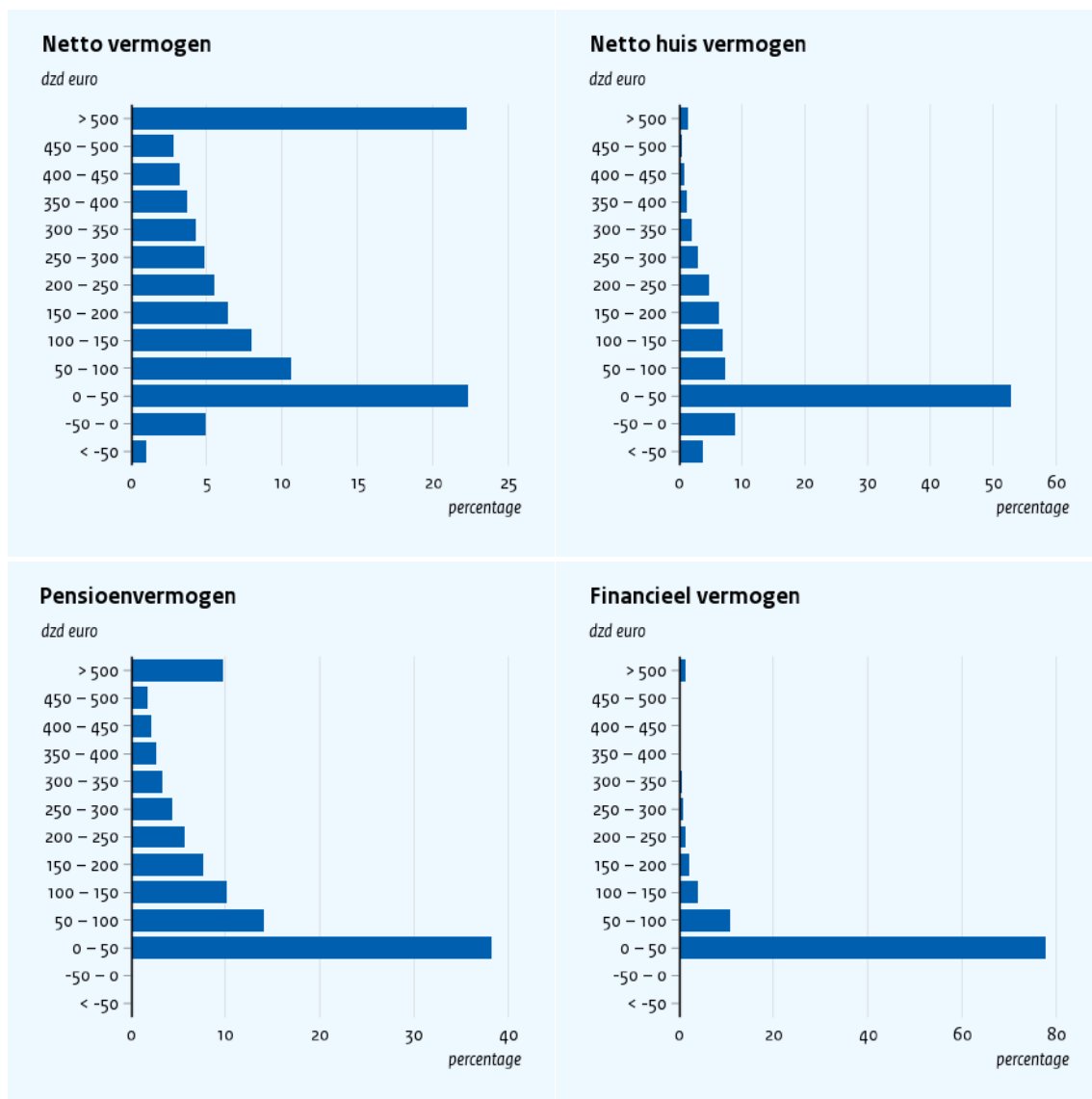
De pensioenvermogens in de dataset zijn op basis van een integrale waarneming van pensioenaanspraken. In het geval van gepensioneerden heeft het CBS data over de maandbedragen van personen met een pensioen anders dan AOW of ANW. We berekenen van deze bedragen en pensioenaanspraken vervolgens de netto contante waarde met behulp van discontovoeten en overlevingskansen. Meer informatie over hoe we dit precies doen is te vinden in bijlage B.

Het CBS heeft onlangs waarnemingen over de schulden van huishoudens verbeterd. Leningen bij banken en studieschulden worden nu ook meegenomen. Creditcardschulden, betalingsachterstanden en de schulden bij (web)winkels worden niet gemeten door het CBS.

Het bruto inkomen van een huishouden is de som van het primair inkomen (inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming en inkomen uit vermogen) en overdrachtsinkomen (uitkeringen). Zie bijlage A voor een meer uitgebreide toelichting

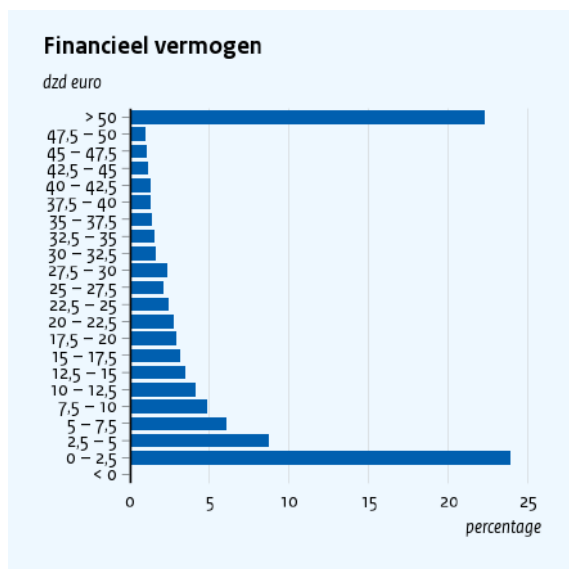
Financieel vermogen	Financiële bezittingen van het huishouden: bank- en spaartegoeden, obligaties en aandelen
Onroerend goed	Waarde van de eigen woning (WOZ) en de waarde van het overig onroerend goed (tweede woning, vakantiewoning, beleggingspanden)
Pensioenvermogen	Netto contante waarde van pensioenaanspraken en pensioenuitkeringen
Eigen woning	Waarde van de woning in eigendom van een huishouden en in gebruik als hoofdverblijf
Overig bezit	Overige bezittingen van het huishouden (overige bezittingen en overige vorderingen en contant geld uit de belastingaangifte in box 3) Het ondernemersvermogen van een huishouden; het saldo van bezittingen en schulden behorend tot het bedrijfs- of beroepsvermogen
Hypotheekschulden	Hypotheekschuld behorende bij de eigen woning. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de kapitaalverzekering eigen woning (opgebouwde vermogens in de spaarhypotheek)
Overige schulden	Schulden voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. Hier horen ook de studieschulden van het huishouden bij
Netto vermogen	Saldo van de vermogens (financieel, onroerend goed, pensioenvermogen en overig bezit) en schulden (hypotheek en overige)

Figuur 2.2 Verdeling vermogenscomponenten naar huishouden, 2016

Het financieel vermogen ((spaar)deposito's, aandelen en obligaties) is schever verdeeld dan andere vormen van vermogen. Meer dan driekwart van de huishoudens hebben minder dan 50 duizend euro financieel vermogen. Figuur 2.3 zoomt in op deze huishoudens. Hier zien we dat 44% van de huishoudens in de steekproef minder dan 10 duizend euro financieel vermogen heeft, een derde minder dan 5 duizend euro, en een kwart minder dan 2,5 duizend. Anderhalf procent van de huishoudens hebben meer dan 500 duizend euro financieel vermogen.

Figuur 2.3 Verdeling financieel vermogen naar huishouden, 2016

3 Vermogens en schulden naar leeftijd

Leeftijd is een belangrijke factor in de vermogensopbouw. Jongeren hebben weinig tijd gehad om vermogen en pensioen op te bouwen. Ouderen hebben meestal decennia kunnen sparen, pensioenvermogen op kunnen bouwen, en hun hypotheekschuld kunnen aflossen. In deze paragraaf laten we de uitkomsten voor verschillende leeftijdsgroepen zien. De figuren in dit achtergronddocument schetsen geen verloop over de levensloop. Hiervoor zouden we huishoudens vele jaren moeten volgen.³ Daarom zijn cohort- en periode-effecten ook van invloed op de uitkomsten.

In deze paragraaf onderscheiden we verschillende inkomensgroepen. Hiervoor hebben we het (bruto) inkomen van huishoudens per leeftijdscategorie gesorteerd. Op basis van deze sortering hebben we percentielen gemaakt; bijvoorbeeld P10 betekent dat 10% van de huishoudens in die leeftijdscategorie een lager inkomen heeft dan P10, P50 is de mediaan. Figuur A.1 van bijlage A geeft het bruto huishoudinkomen dat bij deze percentielen hoort, naar leeftijdscategorie.

Voor de hogere inkomenspercentielen geldt dat het inkomen toeneemt met de leeftijd. Na pensionering daalt het inkomen weer. Voor lagere percentielen geldt dat er minder oploopt met de leeftijd. Levensloopdata, waarbij cohorten over langere tijd gevolgd worden, bevestigen dit beeld (Waijers en Lever, 2013; CPB, 2020).

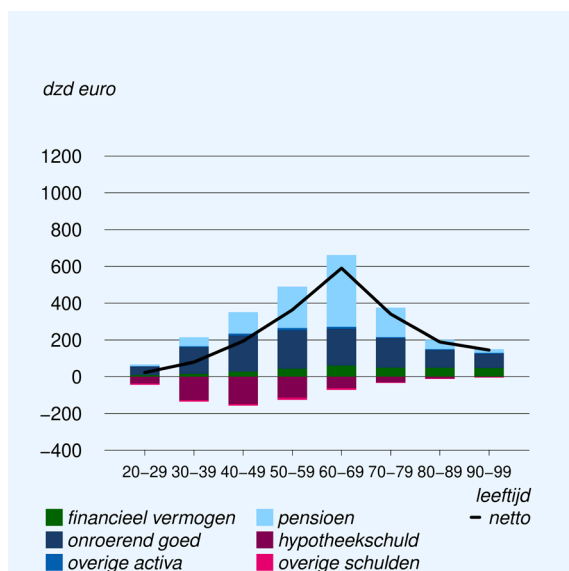
Voor de vermogensopbouw zijn twee effecten belangrijk. Huishoudens met hogere inkomens hebben uiteraard meer mogelijkheden om te sparen en daarmee vermogen op te bouwen. Daarnaast lijkt het voor

³ Zie Waijers en Lever (2013) voor een beschrijving van het inkomen over de levensloop van Nederlandse huishoudens.

hogere inkomens ook noodzakelijk om meer vermogen op te bouwen in de werkzame periode, als ze hun consumptie willen uitsmeren over hun levensloop (Cocco, Gomes en Maenhout, 2005; CPB, 2020).

Figuur 3.1 laat de vermogens en schulden zien van huishoudens met een mediaan inkomen. Voor twintigers is dit inkomen 39 duizend euro bruto, voor vijftigers bijna 73 duizend euro en voor tachtigers 28 duizend euro (zie figuur A.1). De lange balansen treden vooral op bij dertigers en veertigers. Zij hebben gemiddeld rond 150 duizend euro schuld, waarvan bij 140 duizend euro via de hypotheek. Ze hebben daarnaast vooral vermogen in de eigen woning en via de pensioenaanspraken en relatief weinig financieel vermogen. Oudere huishoudens met een mediaan inkomen hebben nauwelijks schulden, en hebben wel bezittingen. Dat deze groep nauwelijks hypotheekschuld heeft, kan komen omdat ze de hypotheek al hebben afgelost, maar ook omdat deze groep minder vaak een eigen woning heeft dan jongere cohorten (Kooiman en Lever, 2017). We zien dat het netto vermogen afneemt na pensionering. Dit komt voornamelijk doordat de resterende levensverwachting afneemt, en daarmee de netto contante waarde van de te verwachten pensioenuitkeringen. Daarnaast is het netto vermogen in de eigen woning lager voor hogere leeftijden. Het financieel vermogen is vergelijkbaar voor de hogere leeftijdscategorieën.

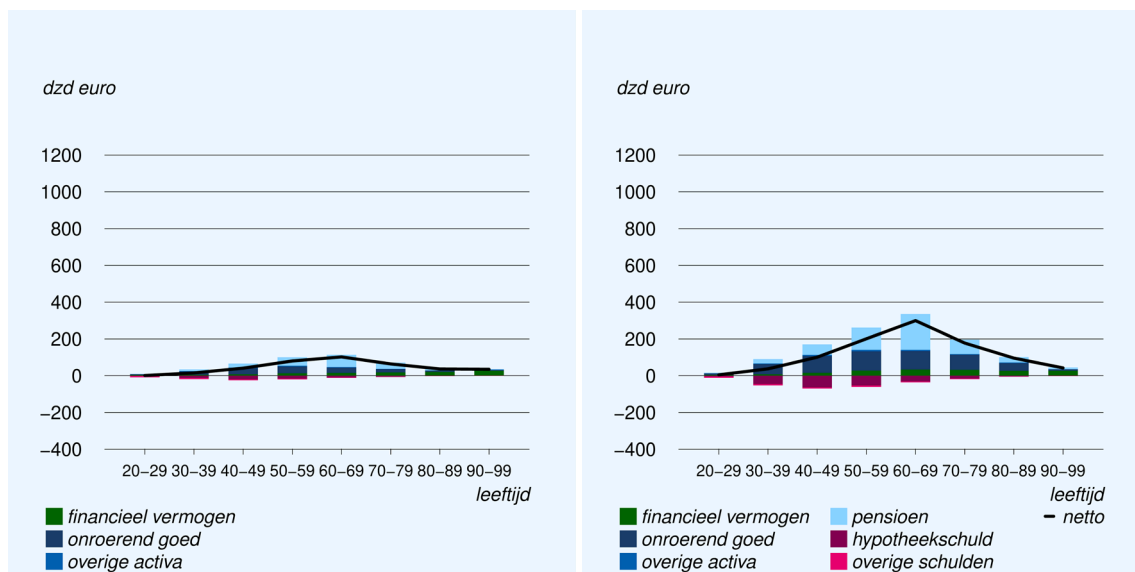
Figuur 3.1 Vermogens en schulden van huishoudens met een mediaan inkomen, 2016

Het is niet verrassend dat huishoudens met lagere inkomens gemiddeld minder vermogen opbouwen. Figuur 3.2 laat de balansen zien van huishoudens met inkomens uit het 10^e en 25^e percentiel. Dat betekent dat 10% respectievelijk 25% van de huishoudens een lager inkomen heeft dan deze huishoudens. Zoals te verwachten hebben de hoogste inkomens de langste balansen en ook de hoogste netto vermogens. Dit is te zien in figuur 3.3, waarin we de balansen laten zien uit het 75^e en 90^e percentiel. Figuur 3.1 tot en met figuur 3.3 hebben dezelfde schaal, waardoor eenvoudig te zien is dat huishoudens met lagere inkomens ook kortere balansen hebben.⁴ Het eigenwoningbezit en daarmee de hypotheekschuld is laag, zeker voor het 10^e percentiel. Voor het 25^e percentiel zijn de balansen al langer; huishoudens hebben zowel schulden als vermogen (vooral in de eigen woning en pensioen).

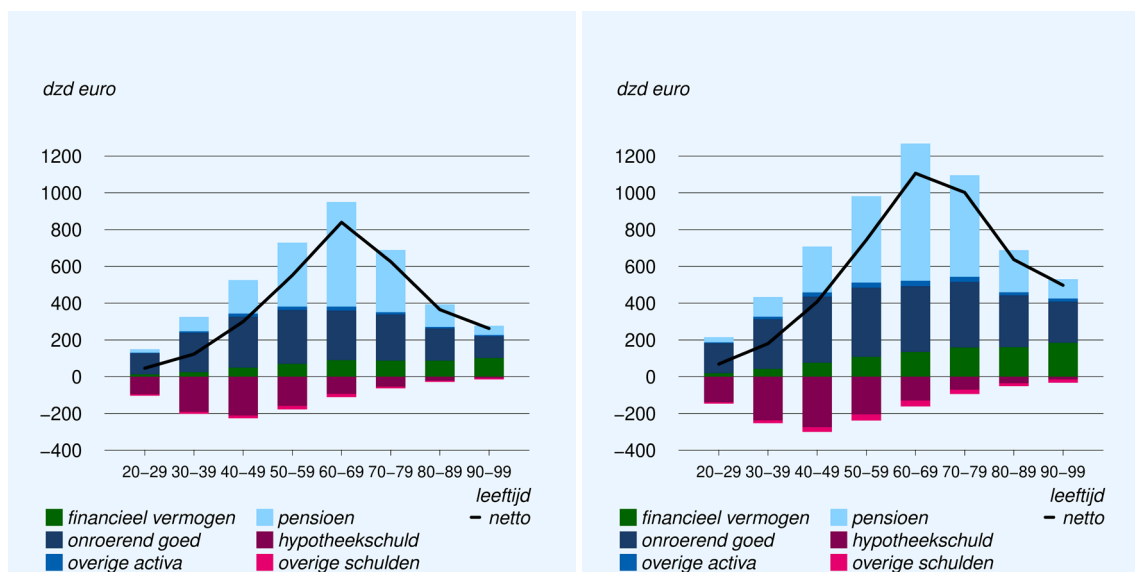
⁴ Figuur A.1 laat naar leeftijd zien welk inkomen hier bij hoort.

Figuur 3.2 Vermogens en schulden van huishoudens met lage inkomens (p10 en p25), 2016

Opvallend is dat het financiële vermogen (bank- en spaarrekeningen, aandelen en obligaties) van huishoudens met een mediaan inkomen beperkt is. Dit geldt ook voor jongeren. Figuur 3.3 laat zien dat alleen de rijkste oudere huishoudens beschikken over substantieel financieel vermogen. Uit onze eerdere studie bleek dat ook een deel van de huishoudens met de hoogste inkomens relatief weinig liquide middelen aanhoudt (CPB, 2018). Dit vermogen kan relatief snel worden ingezet om (onverwachte) schokken op te vangen. Dit stelt huishoudens in staat om de consumptie op peil te houden in slechte tijden. Pensioenvermogen kan volgens de huidige regelgeving alleen gebruikt worden vanaf pensionering en dan nog alleen als vaste annuïteit. Huizenvermogen kan alleen liquide gemaakt worden door het huis te verkopen, of door een (extra) hypotheek aan te gaan. Dit is niet eenvoudig. In de praktijk is het financiële vermogen het meest eenvoudig liquide te maken.

Figuur 3.3 Vermogens en schulden van huishoudens met hoge inkomens (p75 en p90), 2016

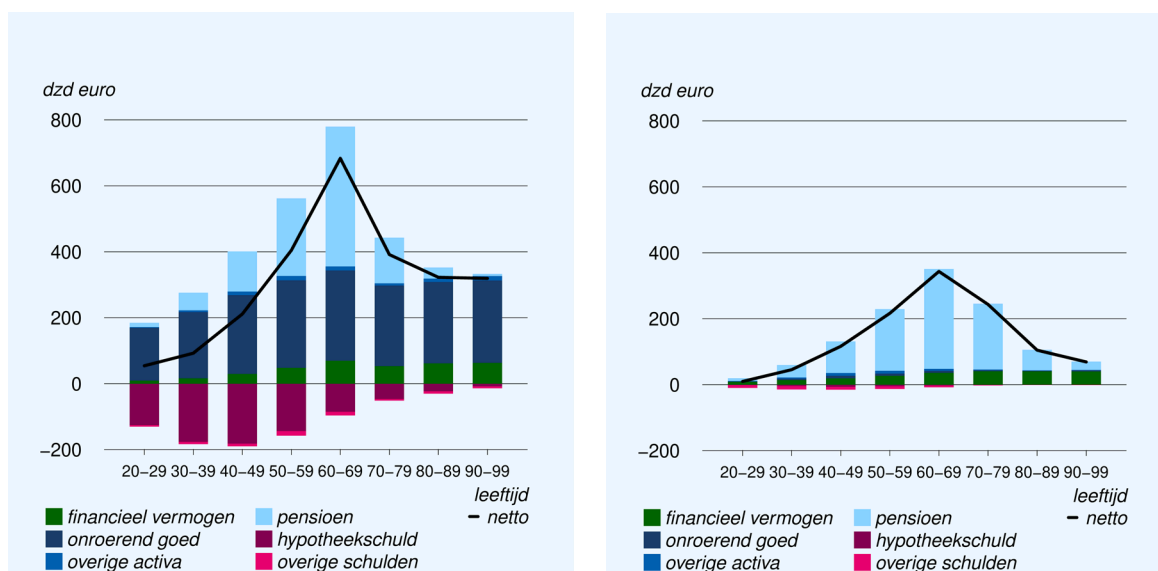

4 Vermogens naar woonsituatie

Voor alle leeftijden vormt de eigen woning een substantieel deel van het vermogen van het huishouden. Behalve voor de laagste inkomens en de oudste huishoudens, is de hypotheekschuld het voornaamste deel van de schuld. Voor huurders is dit natuurlijk niet zo. Het is daarom inzichtelijk om een onderscheid te maken naar huurders en huishoudens met een eigen woning.

Figuur 4.1 laat de balansen zien voor huishoudens met een mediaan inkomen, voor kopers (links) en huurders (rechts). Het inkomen (per leeftijdsgroep) is voor beide groepen gelijk. De balansen van huishoudens met een eigen woning zijn veel langer dan van huurders. Voor dertigers en veertigers met een mediaan inkomen is de hypotheekschuld gemiddeld het hoogste.

Figuur 4.1 Balansen van huishoudens met (links) en zonder (rechts) eigen woning, mediaan inkomen, 2016

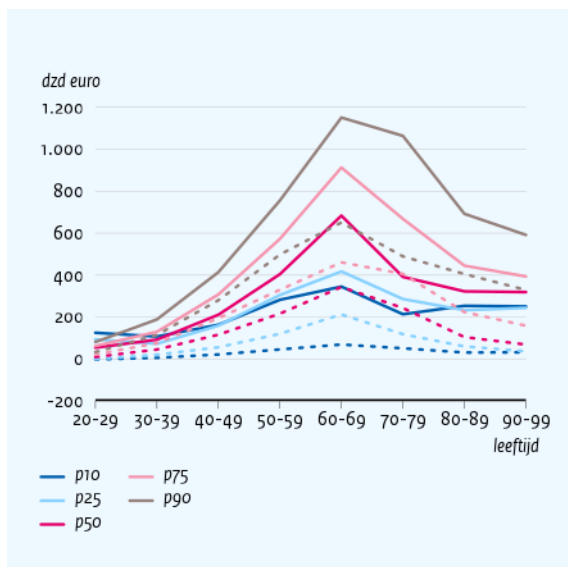

Opvallend is dat *bij vergelijkbare inkomensniveaus* het netto vermogen van huurders veel lager is dan van huishoudens met een eigen woning. Voor zestigers met een mediaan inkomen en een eigen woning is het netto vermogen gemiddeld 663 duizend euro, voor huurders in een vergelijkbare groep is dat maar de helft.

Huurders beschikken ook over andere mogelijkheden om te sparen en te beleggen en zo vermogen op te bouwen, maar kiezen er blijkbaar voor om minder vermogen op te bouwen dan huishoudens met een eigen woning. Figuur 4.2 laat zien dat voor alle bestudeerde inkomensniveaus ($P_{10}, \dots, P_{90}$) het netto vermogen van kopers hoger is dan van huurders.

Dit wil niet zeggen dat het eigenwoningbezit de *oorzaak* is voor het verschil in netto vermogen. Oudere huishoudens die al lang een eigen woning bezitten hebben natuurlijk mee kunnen profiteren van de forse huizenprijsstijging van de afgelopen 30 jaar. Maar het kan zijn dat huurders andere preferenties (risicovoorkeur, tijdsvoorkeur) hebben die zowel de woningkeuze als vermogensopbouw beïnvloeden. Ook kan het inkomen in het verleden anders zijn geweest. Mogelijk speelt ook een rol dat een huishouden meestal een vast contract of baanzekerheid moet hebben om een hypotheek te kunnen krijgen. Dit zijn dan ook vooral de banen waarbij men een pensioen opbouwt.

Figuur 4.2 Netto vermogen voor kopers (doorgetrokken lijn) en huurders (stippellijn), 2016

5 Zelfstandigen versus werknemers

Van de groep werknemers bouwt 90% verplicht pensioen op in de tweede pijler. Voor zelfstandigen geldt deze verplichting meestal niet. We hebben gezien dat pensioenvermogen een aanzienlijk deel van het vermogen vormt van het gemiddelde huishouden. Voor zelfstandigen is er de mogelijkheid om meer vermogen op te bouwen in de eigen woning, of als financieel vermogen, of in de eigen onderneming. Het is interessant om te zien of de (netto) vermogensopbouw van zelfstandigen anders is dan die van werknemers.

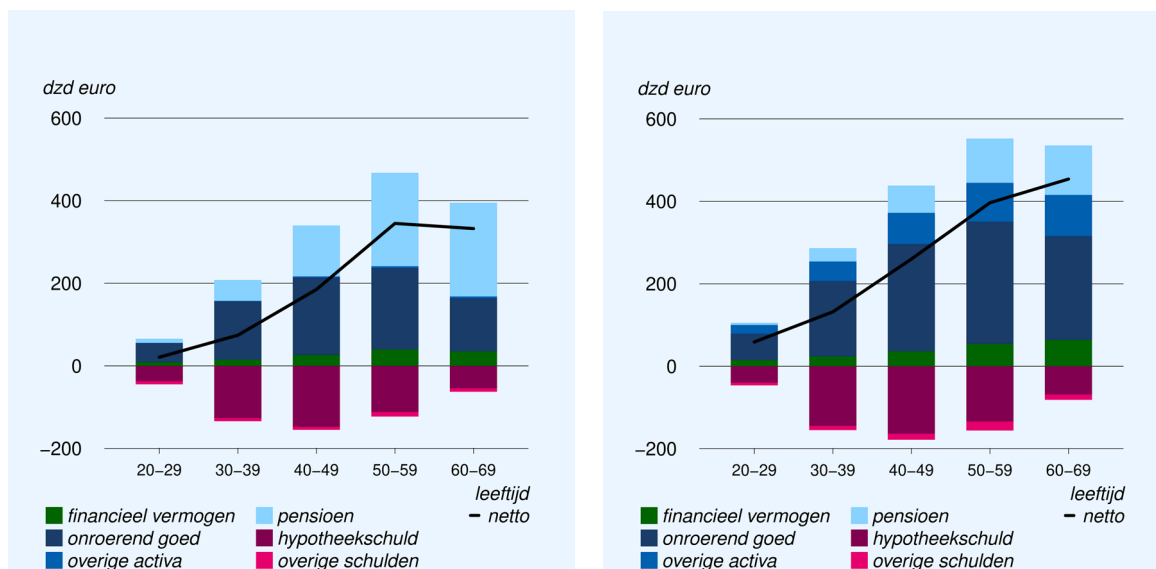
Figuur 5.1 laat zien dat zelfstandigen meer netto vermogen hebben dan werknemers, bij hetzelfde mediane bruto inkomen.⁵ Het netto vermogen voor zestigers, het rijkste cohort, is ongeveer 130 duizend euro hoger voor zelfstandigen. Voor vijftigers is het verschil kleiner: 30 duizend euro. Zelfs voor twintigers is er verschil in het voordeel van zelfstandigen: respectievelijk 37 duizend en 23 duizend.

Zelfstandigen zijn hier huishoudens die als belangrijkste inkomensbron inkomen uit onderneming hebben. De zelfstandigen met een mediaan inkomen lijken dus de lagere pensioenopbouw te compenseren met andere vermogensopbouw. Overigens hebben deze huishoudens ook pensioenvermogen. Mogelijk kiezen ze er zelf voor om vrijwillig pensioen op te bouwen. Verder is het ook mogelijk dat zelfstandigen (of hun partners) ook als werknemer werken, of zijn ze in het verleden werknemer geweest.⁶

⁵ We hebben geen data over het netto-inkomen van huishoudens, dit hangt af van vele factoren. Belangrijke verschillen tussen zelfstandigen en werknemers zijn de zelfstandigenaftrek (7280 euro in 2016) en de MKB-winstvrijstelling, wat bij verder vergelijkbare omstandigheden het netto-inkomen van zelfstandigen hoger laat uitkomen.

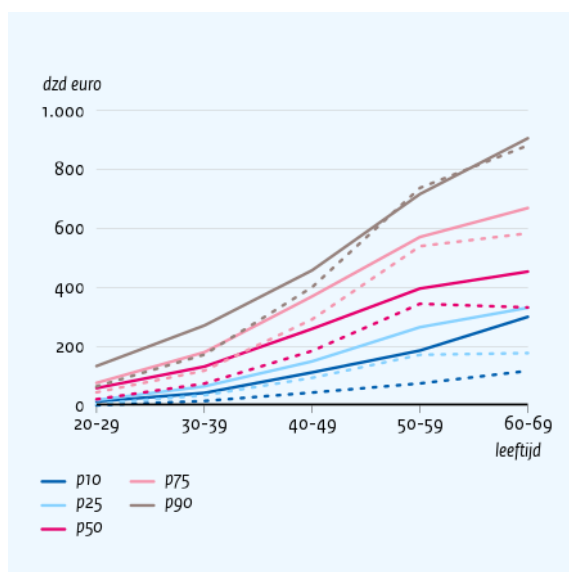
⁶ Onze gegevens laten het feit dat zelfstandigen vaak ook geen arbeidsongeschiktheidsverzekering hebben buiten beschouwing.

Figuur 5.1 Balansen van werknemers (links) en zelfstandigen (rechts), vergelijkbaar mediaan inkomen, 2016

Voor bijna alle bestudeerde inkomensgroepen geldt dat het gemiddelde netto vermogen van zelfstandigen hoger is dan van werknemers (figuur 5.2). In de figuur liggen de doorgetrokken lijnen (zelfstandigen) voor bijna alle leeftijdsgroepen boven de stippellijnen (werknemers). Alleen bij de vijftigers van de twee hoogste inkomensgroepen hebben werknemers gemiddeld ongeveer even veel vermogen.

Figuur 5.2 Netto vermogen zelfstandigen (doorgetrokken lijn) vs werknemers (stippellijn), 2016

In paragraaf 4 vergeleken we de balansen van huishoudens met en zonder eigen woning, zonder onderscheid te maken tussen inkomensbron. Dat doen we nu wel. Daarmee ontstaan vier groepen huishoudens; met of zonder eigen woning en belangrijkste inkomensbron als werknemer of zelfstandige. Om de vier groepen met elkaar te kunnen vergelijken, selecteren we ook hier huishoudens met het mediane inkomensniveau (per leeftijdsgroep) op basis van de gehele steekproef.

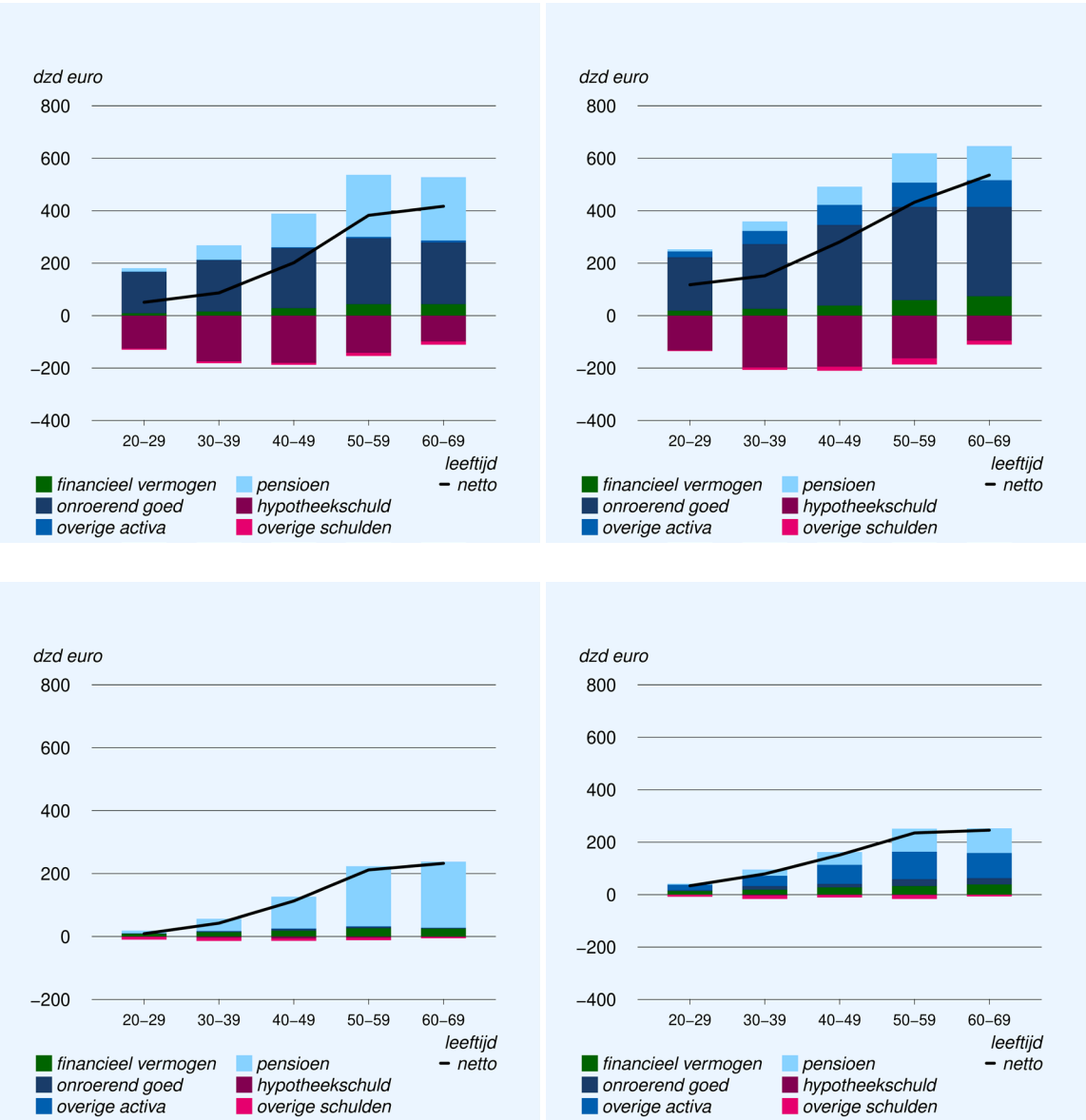
Zelfstandigen hebben bijna even vaak een eigen woning en als ze een eigen woning hebben is deze duurder dan die van werknemers (tabel 5.1). Daardoor is de gemiddelde waarde van de eigen woning van zelfstandigen

hoger dan van werknemers. In de steekproef heeft 21% van de huishouden overige inkomsten. Dit zijn bijvoorbeeld uitkeringen en inkomen uit vermogen. In deze categorie is het eigenwoningbezit veel lager. Gepensioneerden worden in de uitkomsten van deze tabel weggelaten, omdat hun arbeidsverleden in onze data onbekend is.

Tabel 5.1 Inkomensbron en woonsituatie, 2016

	% huishoudens	% huur	% koop	Gemiddelde waarde woning (kopers)
Werknemers	71	32	68	265
Zelfstandigen	8	33	67	296
Overig	21	76	24	262

Figuur 5.3 Balansen van werknemers (links) en zelfstandigen (rechts), voor kopers (boven) en huurders (onder), allen met een mediaan inkomen, 2016

In figuur 5.3 laten we de balansen van de vier groepen zien. Die zijn erg verschillend, ook al hebben ze hetzelfde inkomensniveau. Het grootste verschil zit tussen de huishoudens met en zonder eigen woning (bovenste versus de onderste figuren). De balansen van de kopers zijn duidelijk langer, en op latere leeftijd is het netto vermogen hoger. Zelfstandigen hebben ook meer vermogen in de eigen woning, en meer financieel vermogen dan werknemers met een eigen woning. Het pensioenvermogen van zelfstandigen is uiteraard lager.

Onder huurders zien we dat zelfstandigen iets meer netto vermogen hebben dan werknemers. De portefeuille van zelfstandigen die huren is divers; ze hebben ook enig onroerend goed (waar ze niet zelf in wonen). Het beeld voor de overige inkomensgroepen laten we hier niet zien, maar is vergelijkbaar, zie ook (CPB, 2018).

6 Conclusie

Het vermogen van huishoudens in Nederland is ongelijk verdeeld. Over het algemeen zit veel vermogen in de waarde van de eigen woning en vast in pensioenen. Hypotheekschuld is de voornaamste bron van schuld onder huishoudens. Hierdoor zijn de balansen doorgaans lang en het vermogen is voor het merendeel ontoegankelijk voor noodsituaties, zoals het verliezen van een baan. Financieel vermogen (liquide vermogen) is wel snel aan te wenden in financieel moeilijke tijden, maar de meesten huishoudens hebben weinig opgebouwde financieel vermogen.

Verder zien we dat huurders, mede doordat ze geen vermogen in een eigen woning hebben, aanzienlijk minder vermogen hebben. Anders dan wel eens gedacht wordt, hebben zelfstandigen juist meer vermogen opgebouwd dan werknemers. Dit ondanks het feit dat de meeste werknemers verplicht deelnemen aan het opbouwen van pensioenvermogen via de tweede pijler. Daarentegen kunnen zelfstandigen zich maar moeilijk verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid en langlevensrisico's en moeten daarvoor zelf buffers opbouwen. In grote lijnen bevestigen deze uitkomsten op basis van verbeterde CBS-microdata voor het jaar 2016 (vooral verbeterd op het gebied van pensioenrechten en uitbetaalde pensioenbedragen) de bevindingen uit de eerdere studie van het CPB (CPB, 2018).

Literatuurlijst

Been, J., K. Goudswaard, K. Caminada, M. Knoef en W. Zwinkels, 2017, Zicht op ZZP-pensioen, Netspar Design Paper 91.

Berkhout, E. en R. Euwals, 2016, Zelfstandigen en arbeidsongeschiktheid, CPB Policy Brief, 2016/11.

CBS, 2017a, Nationale rekeningen 2016.

CBS, 2019b, Ongelijkheid in inkomen- en vermogen, [url](#).

Cocco, J.F., F.J. Gomes en P.J. Maenhout, 2005, Consumption and Portfolio Choice over the Life Cycle, *Review of Financial Studies*, vol.18(2): 491-533.

Coenen, A., 2015, De ontwikkeling van de Nederlandse vermogensongelijkheid, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 100(4704): 120-123.

CPB, 2015, *Centraal Economisch Plan 2015*.

CPB, 2016, *Centraal Economisch Plan 2016*.

CPB, 2018, De verscheidenheid van vermogens van huishoudens, [url](#).

CPB, 2020, Zijn de besparingen van Nederlandse huishoudens optimaal?, [url](#)

ECB, 2013, The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey Results from the first wave, ECB Statistics Paper Series No. 2, [url](#).

Eurostat, 2017, Eurostat database.

Hersevoort, M., A. Dill-Fokkema, M. de Mooij en E. Vieveen, 2009, Witte vlek op pensioengebied, CBS.

IMF, 2013, *Fiscal Monitor "Taxing Times"*, October 2013.

Kooiman, Th. en A. Lejour, 2016, Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006-2013, CPB Achtergronddocument.

Kooiman, Th., M. Lever en J. Rhuggenaath, 2018, Income and wealth during the course of life, CPB Achtergronddocument.

Lukkezen, J. en A. Elbourne, 2015, De Nederlandse consumptie: Goede tijden, slechte tijden, CPB Policy Brief 2015/3.

Ministerie van Financiën, 2017, Het Blauwe Boekje: De economie en begroting in grafieken en tabellen.

Parlevliet, J. en Th. Kooman, 2015, De vermogensopbouw van huishoudens: is het beleid in balans?, *DNB Occasional Study*, vol 13(1).

Studiegroep duurzame groei, 2016, Rapport werkgroep Huishoudenbalans.

Waijers, R. en M. Lever, 2013, Inkomen en netto profijt van sociale zekerheid gedurende de levensloop, CPB Achtergronddocument.

Warnaar, M. en C. van Gaalen, 2012, *Een referentiebuffer voor huishoudens: Onderzoek naar het vermogen en het spaargedrag van Nederlandse huishoudens*, Nibud.

Bijlage A: Aanpak en aannames

Gebruikte datasets

De data in deze studie is afkomstig van de CBS, en is gemeten op 31 december 2016 tenzij anders gemeld. De data is een combinatie van de CBS-databestanden over

- Huishoudenseigenschappen uit de Gemeentelijke Basis Administratie huishoudens microdatabestanden gemeten op 1 januari 2016, ofwel GBAHUISHOUDENSBUS en GBAPERSOONTAB;
- Huishoudelijke inkomen van de Inkomen van Huishoudens microdatabestand, ofwel de INHATAB;
- Vermogens van huishoudens van het Vermogen van huishoudens microdatabestand gemeten op 1 januari 2017, ofwel de VEHTAB;
- Individuele pensioenaanspraak ouderdomspensioen, ofwel de Pensaanspraakoptab;
- Maandbedragen van personen met een pensioen anders dan AOW, ANW, of oorlogs- en verzetspensioen, ofwel PENSOVPERSOONMNCBDRAGBUS.

We hebben informatie over het jaar 2016 gebruikt. De data is op huishoudniveau. We trekken uit alle Nederlandse huishoudens een steekproef van 40%. Hierna sporen we alle leden van deze huishoudens op. Deze extra mensen zijn nodig bij het aggregeren van persoonlijke pensioendata tot huishoudniveau.

Pensioenvermogen

De berekening van de pensioenvermogens is voor mensen van 65 jaar en jonger op basis van opgebouwde pensioenaanspraak. Dit is een annuïteit en is door ons omgerekend naar een pensioenvermogen door de netto contante waarde ervan uit te rekenen. We gebruiken hierbij de omrekenfactoren die de Pensioenfederatie hanteert voor waardeoverdrachten van werknemers, die deelnemer zijn geworden bij een pensioenfonds. Deze houden rekening met de leeftijd van de deelnemer, de verwachte resterende levensverwachting en een gemiddelde rekenrente op basis van de door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur pensioenfondsen. Het pensioenvermogen is daarmee afhankelijk van de rentes, wanneer deze stijgen neemt het pensioenvermogen af. Meer informatie over het omrekenen van aanspraken tot pensioenvermogen is te vinden hieronder in bijlage B.

Voor mensen van boven de 65 jaar maken we gebruik van de maandelijkse ontvangen pensioenannuïteiten, anders dan de AOW, ANW, of oorlogs- en verzetspensioenen. Deze annuïteiten rekenen we om naar een pensioenvermogen op dezelfde manier als voor mensen van 65 jaar en jonger.

Leeftijd huishouden

De leeftijd van het huishouden is gedefinieerd als de leeftijd van de hoofdpersoon. Het CBS definieert de hoofdpersoon van een huishouden als de man als er een paar binnen het huishouden is, en de oudste van het paar bij een paar van gelijk geslacht. In een eenouderhuishouden is het de ouder.

Het bruto inkomen van een huishouden

Het bruto inkomen van het huishouden is gelijk aan het primair inkomen plus het overdrachtsinkomen. Het overdrachtsinkomen bestaat uit uitkeringen (zoals alimentatie, AOW, bijstand, huurtoeslag, WAO, WW, etc.)

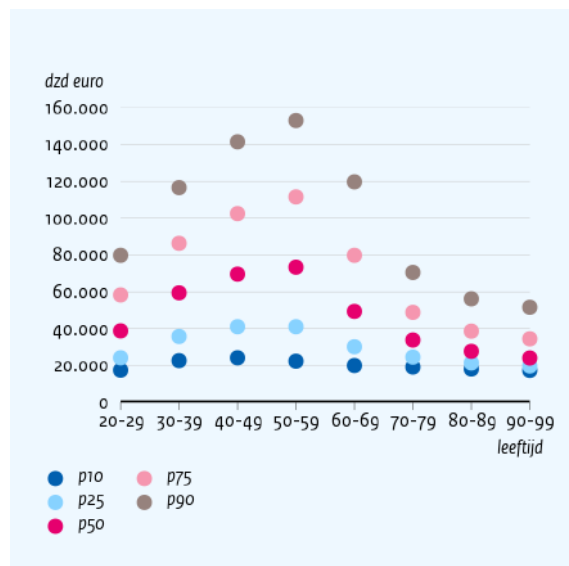
Het primair inkomen van het huishouden is de som van inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming en inkomen uit vermogen. Inkomen uit arbeid bestaat uit loon en salaris inclusief de werknemers- en werkgeversbijdragen in de premies voor de sociale verzekeringen Werkloosheidswet (WW), Ziektewet (ZW), Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), pensioen en Zorgverzekeringswet (ZVW), tantième,

spaarloon en de beloning van arbeid die niet in dienstbetrekking is verricht. Ook de waarde van het privégebruik van de auto van de werkgever is hiertoe gerekend. Inkomen uit eigenonderneming omvat de behaalde winst. Inkomen uit vermogen bestaat uit de som van inkomsten uit financieel vermogen, inkomsten uit onroerend goed en inkomsten uit overige bezittingen, verminderd met betaalde rente.

Indeling van inkomen per leeftijdscategorie

Voor de figuren 2.3 tot en met 5.3 hebben we per leeftijdscategorie het inkomen ingedeeld in percentielen op basis van alle huishoudens. Hierdoor zijn de inkomensniveaus van de subgroepen huurders, kopers, zelfstandigen en werknemers vergelijkbaar. Figuur A.1 hieronder laat deze inkomensniveaus bij de relevante percentielen zien. Concreet hebben we per leeftijdsgroep alle bruto huishoudinkomen gesorteerd op hoogte. Vervolgens hebben we voor de mediaan het gemiddelde genomen van het 49e tot en met 51e percentiel. Strikt formeel is het mediane huishouden slechts één huishouden. Dat zou echter het resultaat weinig robuust maken.

Figuur A.1 Bruto huishoudinkomen naar leeftijd, 2016

Definitie zelfstandige en werknemer

In deze studie definiëren we een huishouden als zelfstandig als de belangrijkste inkomensbron van het huishouden inkomen uit eigen onderneming betreft. Dit houdt in dat de voornaamste bron van inkomen van een huishouden of uit de winst van een zelfstandig ondernemer, of uit het inkomen van overige zelfstandige is. Als de voornaamste bron uit de loon of uit de loon van directeur-grotoaandeelhouder is, dan typeren we het huishouden als 'werknemer'.

Bijlage B: Pensioen als vermogen

In deze studie rekenen we de pensioenaanspraken van huishoudens om naar een pensioenvermogen. Een pensioenaanspraak is het recht op een jaarlijkse (bruto) uitkering uit het pensioenfonds na pensionering, die bovenop de AOW-uitkering komt. Het pensioen is dus een verwachte stroom aan toekomstige uitkeringen, die we omrekenen naar een vermogen (voorraad). Het is niet standaard om pensioenen als vermogen te behandelen. Bovendien is er geen standaardprocedure voor. In dit achtergronddocument kiezen we een relatief eenvoudige benadering op basis van een manier van de pensioenfederatie voor het jaar 2016.

In deze benadering berekenen we een gewogen som van de pensioenaanspraken van elke persoon. De som loopt over het aantal pensioenjaren dat een persoon mag verwachten voor zich te hebben. Hierbij veronderstellen we dat mensen tot 99 jaar oud kunnen worden.

We gebruiken hierbij de omrekenfactoren die de Pensioenfederatie hanteert voor waardeoverdrachten van werknemers, die deelnemer zijn geworden bij een pensioenfonds. Een aantal factoren speelt een rol bij deze berekening. De eerste is de resterende levensverwachting van de deelnemer. De tweede is disconteringsvoet die nodig is om tot een netto contante waarde te komen. De Pensioenfederatie gebruikt hiervoor de rente uit de door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur pensioenfondsen voor de verplichtingen met een looptijd van 25 jaar.^[1] Het betreft hier de nominale toezeggingen, daarbij is geen rekening gehouden met de huidige onderdekking van veel pensioenfondsen. Er is ook geen rekening gehouden met mogelijke indexatie van de pensioenuitkeringen in de toekomst. Tot slot maken we de vereenvoudigende aanname dat iedereen op zijn 67^e met pensioen gaat.

Bij deze berekening is een aantal relevante observaties te plaatsen. De rentes hebben een belangrijke invloed op de omrekening van aanspraken naar vermogens. Wanneer de rentes stijgen, daalt de netto contante waarde van toekomstige pensioenuitkeringen en daarmee het pensioenvermogen. Verder houden we geen rekening met de dekkingsgraden van pensioenfondsen; bij veel pensioenfondsen is sprake van onderdekking. Ook is indexatie geen harde toezegging, waardoor onze pensioenvermogens deels een overschatting zijn.⁷

We merken op dat de integrale CBS-microdata over de pensioenaanspraken en over de uitgekeerde pensioenbedragen voor het jaar 2016 een belangrijke verbetering ten opzicht van de eerdere CPB studie zijn (CPB, 2018). Voor deze eerdere studie waren de pensioenaanspraken deels geïmputeerd door het CBS en alleen beschikbaar voor personen die nog niet met pensioen waren. Voor gepensioneerden was het noodzakelijk om deze aanspraken bij te schatten op basis van het primair inkomen en de AOW-uitkering. Door databeperkingen leverde dit voor gepensioneerden een overschatting van hun pensioenvermogen op (zie voetnoot 23 van Kooiman en Lejour, 2016). In deze studie doen deze problemen zich niet meer voor.

Tot slot zijn er twee belangrijke verschillen tussen pensioenvermogen en overige vermogenscomponenten. Ten eerste is het pensioenvermogen een bruto begrip; er moet nog inkomensheffing betaald worden over de toekomstige uitkeringen. Daarnaast is het pensioenvermogen niet direct beschikbaar.

^[1]Beschikbaar via [deze link](#) van dnb.nl.

⁷Stel dat de daadwerkelijke waardering van het pensioenvermogen 90% is van wat wij hebben berekend als gevolg van onderdekking, dan blijven de uitkomsten kwalitatief hetzelfde.